

Sprawozdanie z powołania oraz pierwszego roku działalności Zespołu Nauk Pomocniczych Historii i Edytorstwa przy Komitecie Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk

Zespół Nauk Pomocniczych Historii i Edytorstwa przy Komitecie Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk [dalej: Zespół NPHiE] został zatwierdzony przez władze PAN 17 XII 2014 r. Tym samym został zamknięty długi, trwający dwa lata, proces powstawania Zespołu w nowym składzie personalnym oraz pierwszy rok jego działalności. Działania te przypadły na czas, gdy Komisje PAN przekształciły się w Zespoły. Było to związane ze zmianami, które spowodowała nowa ustawa o PAN. Powołany Zespół jest kontynuacją Komisji Nauk Pomocniczych Historii i Edytorstwa.

Początki Komisji Nauk Pomocniczych Historii i Edytorstwa przy Komitecie Nauk Historycznych PAN sięgają 1982 r.¹ Wieloletnim jej przewodniczącym był prof. Józef Szymański, a następnie prof. Barbara Trelińska. Jej działalność poprzedziła Komisja Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii powołana przez Zarząd Główny PTH².

W grudniu 2012 roku dotychczasowa przewodnicząca Komisji NPHiE, prof. B. Trelińska, zrezygnowała z jej kierowania i zwróciła się do mnie z prośbą o zorganizowanie pracy Zespołu w kolejnej kadencji. Po skonsultowaniu się z dotychczasową wiceprzewodniczącą Komisji, prof. Marią Koczerską, podjąłem się tego zadania. Należało określić skład osobowy Zespołu oraz ramowy plan pracy na najbliższe lata. Zaprosiłem do prac w Zespole wszystkich członków byłej Komisji, jednocześnie poszerzając skład o przedstawicieli ośrodków nie reprezentowanych dotychczas w Zespole oraz koleżanki i kolegów z młodszego pokolenia, starając się zapewnić Zespołowi w miarę możliwości jak największą reprezentatywność.

Po przeprowadzonych konsultacjach, dotyczących zarówno składu personalnego Zespołu jak i planu jego pracy, skierowałem 5 V 2013 r. pismo do prof. dr hab. Krzysztofa Mikulskiego, przewodniczącego Komitetu Nauk Historycznych PAN, z prośbą o powołanie Zespołu NPHiE. 12 VI 2013 r., na podstawie Uchwały nr 18, Komitet Nauk Historycznych PAN podjął decyzję o powołaniu do życia Zespołu w następującym składzie: przewodniczący — dr hab. Zenon Piech prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński), zastępca przewodniczącego — prof. dr hab. Maria Koczerska (Uniwersytet Warszawski), sekretarze — dr hab. Aleksandra Jawor-

ska (Uniwersytet Marii Curie — Skłodowskiej w Lublinie), dr Marcin Starzyński (Uniwersytet Jagielloński), członkowie — dr hab. Marek Adamczewski prof. UŁ (Uniwersytet Łódzki), dr hab. Marceli Antoniewicz prof. ADJ (Akademia Jana Długosza w Częstochowie), prof. dr hab. Antoni Barciak (Uniwersytet Śląski w Katowicach), dr hab. Waldemar Chorążyczewski prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. dr hab. Kazimierz Bobowski (emerytowany profesor Uniwersytetu Zielonogórskiego), dr hab. Wojciech Drelicharz (Uniwersytet Jagielloński), prof. dr hab. Sławomir Gawlas (Uniwersytet Warszawski), prof. dr hab. Tomasz Jasiński (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. dr hab. Tomasz Jurek (Instytut Historii PAN Warszawa), prof. dr hab. Andrzej Rachuba (Instytut Historii PAN Warszawa), dr hab. Krzysztof Skupieński prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie — Skłodowskiej w Lublinie), dr hab. Paweł Stróżyk (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. dr hab. Alicja Szymczak (Uniwersytet Łódzki), prof. dr hab. Błażej Śliwiński (Uniwersytet Gdański), prof. dr hab. Barbara Trelińska (Uniwersytet Marii Curie — Skłodowskiej w Lublinie), dr Hubert Wajs (Archiwum Główne Akt Dawnych), prof. dr hab. Henryk Wąsowicz (Katolicki Uniwersytet Lubelski), dr Marek Wójcik (Uniwersytet Wrocławski), dr hab. Jan Wroniszewski prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. dr hab. Rościsław Żerelik (Uniwersytet Wrocławski).

Zespół w nowym składzie liczy dwudziestu czterech członków, jest więc liczniejszy o dziesięć osób od Komisji NPHiE, która liczyła czternastu członków. Poszerzenie liczby członków, głęboko przemyślane i konsultowane z Komitetem Nauk Historycznych PAN, miało na celu szerszą reprezentację środowiskową i pokoleniową Zespołu, a także reprezentację specjalistów w zakresie możliwie wszystkich nauk pomocniczych historii. Chodziło o to by dotrzeć możliwie do wszystkich środowisk zajmujących się naukami pomocniczymi historii oraz by członkowie Zespołu pełnili w swoich środowiskach rolę informatorów o działaniach Zespołu oraz jego „ambasadorów”.

Jednocześnie Komitet zatwierdził zaproponowane przez nas kierunki pracy Zespołu:

1. Współorganizację cyklicznych konferencji Nauk Pomocniczych Historii w Kazimierzu nad Wisłą;
2. Organizację obrad sekcji nauk pomocniczych historii w czasie XIX Powszechnego Zjazdu Historyków w Szczecinie we wrześniu 2014 r.;
3. Organizację debaty na temat współczesnego statusu naukowego i organizacyjnego nauk pomocniczych historii w Polsce i wyznaczenie priorytetów badawczych oraz próbę ich realizacji;
4. Organizację debaty na temat współczesnego statusu edytorstwa źródłowego w Polsce, określenie najważ-

¹ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2008, s. 22.

² S.K. Kuczyński, *Z prac Komisji Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Polskiego Towarzystwa Historycznego*, St. Źródł., 22, 1977, s. 291.

niejszych potrzeb w tym zakresie oraz próbę podjęcia ich realizacji;

5. Opracowanie „banku danych” na temat badaczy zajmujących się naukami pomocniczymi historii w Polsce (nie tylko pracowników wyższych uczelni oraz placówek PAN i PAU, lecz również archiwistów, bibliotekarzy, muzealników itd.) oraz podejmowanych przez nich tematów badawczych i pośrednictwo w wymianie informacji;
6. Współpracę (wspólne posiedzenia) z innymi Zespołami PAN zajmującymi się wybranymi naukami pomocniczymi historii;
7. Wydawanie materiałów z konferencji organizowanych przez Zespół NPHiE.

Należy podkreślić, że realizacja tych planów będzie możliwa tylko wówczas, gdy zaangażuje się w to całe środowisko badaczy nauk pomocniczych historii.

Następnym etapem w organizacji Zespołu powinno być jego zatwierdzenie przez władze PAN, a konkretnie przez wiceprezes PAN prof. Mirosławę Marody, odpowiedzialną za PAN-owskie Zespoły. Oczekiwanie na zatwierdzenie trwało bardzo długo, bo aż dziesięć miesięcy. Pismo w tej sprawie nosi datę 4 IV 2014 r., a decyzja była w gruncie rzeczy negatywna. Wątpliwości prof. M. Marody wzbudziła liczebność Zespołu. Jak stwierdziła w piśmie: „przyporządkowane Zespołowi zadania mogłyby być z powodzeniem wykonane przez 4–5 osób”. Zespół został „legitymizowany do 31 grudnia 2014 roku”. „Po tej dacie może być powołany na nowo, ale na innych zasadach i w odpowiednio zmniejszonym składzie osobowym”.

Decyzja powyższa ujawniła różny sposób myślenia o Zespołach, które są traktowane przez PAN jako „zespoły zadaniowe”. Władze Akademii chciałyby je widzieć jako gremia elitarne, ograniczone personalnie, mnie wydaje się, że ich siłą powinna być szeroka reprezentacja środowiska, które aktywnie uczestniczy w podejmowaniu decyzji oraz propaguje działania Zespołu w swoich lokalnych środowiskach, włączając je do pracy. Pismo prof. M. Marody było tematem roboczego zebrania Zespołu, które odbyło się w czasie przerwy w obradach Sekcji Nauk Pomocniczych Historii w ramach XIX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich 17 IX 2014 r. Stanowisko członków Zespołu było jednogłośnie: należy dążyć do utrzymania Zespołu w składzie zatwierdzonym przez Komitet Nauk Historycznych PAN. Była to jednocześnie okazja do pierwszego spotkania się członków Zespołu w nowym składzie i wstępnej dyskusji o formule jego działania.

W odpowiedzi na wątpliwości prof. M. Marody skierowałem na ręce Sekretarza Naukowego Komitetu Nauk Historycznych PAN prof. Cezarego Kukła obszernie pismo, szczegółowo wyjaśniające skład liczebny zespołu, a także opisujący działania i plany organizacyjne oraz naukowe Zespołu. Tym razem sprawy potoczyły się szybko. 17 XII 2014 roku prof. M. Marody skierowała do Sekretarza Komitetu Nauk Historycznych PAN pismo o następującej treści: „Cieszę się, że Zespół Nauk Pomocniczych Historii i Edytorstwa osiągnął takie sukcesy w swej działalności. Uznaję również za zasadne, by o dalszych losach tego zespołu wypowiedział się Komitet Nauk Historycznych PAN w nowym składzie. W związku z powyższym wyrażam zgodę na prze-

dłużenie działalności Zespołu do końca kadencji obecnego Komitetu Nauk Historycznych PAN”.

Zespół w nowym składzie zorganizował w 2014 r. dwie ważne imprezy, jedną naukową, drugą naukowo-organizacyjną. Przede wszystkim przygotował i przeprowadził 17 września tego roku, podczas XIX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, obrady Sympozjum Nauk Pomocniczych Historii, pod tytułem: *Warsztat naukowy historyka. Nauki pomocnicze historii i archiwistyka*. Organizatorami i moderatorami obrad byli prof. prof. Maria Koczerska, Antoni Barciak i Zenon Piech. W czasie obrad wygłoszono trzynaście referatów, którym towarzyszyła ożywiona dyskusja³. Materiały Sympozjum zostaną opublikowane.

Pierwsze oficjalne zebranie Zespołu odbyło się 4 XII 2014 r. w Instytucie Historii PAN w Warszawie. Jego głównym celem było ustalenie form i harmonogramu pracy na najbliższe lata. W tym celu przygotowano tezy do dyskusji, które miały usprawnić jej przebieg. Obrady otworzył Z. Piech, który jednocześnie im przewodniczył. Najpierw przedstawił informację o okolicznościach powołania Zespołu NPHiE, zaprezentował wspomniane powyżej tezy do dyskusji oraz wygłosił referat pt. *Status organizacyjny nauk pomocniczych historii w Polsce*. Wystąpienie powyższe miało charakter wprowadzenia do dyskusji, która po nim nastąpiła. Jej wyniki zostaną streszczone w dalszej części sprawozdania. W ramach „spraw organizacyjnych” prof. M. Adamczewski zreferował stan przygotowania sekcji nauk pomocniczych historii w ramach V Kongresu Mediewistów, prof. M. Antoniewicz poinformował o stanie przygotowań organizacyjnych i naukowych do Roku Jana Długosza. Członkowie Zespołu zredagowali też list do Ministra Administracji i Cyfryzacji w sprawie nieprawidłowości w działalności Komisji Heraldycznej. Na zakończenie obrad prof. T. Jasiński wygłosił referat pt. *Potrzeba badań nad rytmiką późnoantycznych i średniowiecznych tekstów lacińskich*. Obrady zamknęła końcowa dyskusja.

W trakcie dyskusji ustalono formy pracy na najbliższe lata. Zebrania Zespołu będą odbywały się co roku i będą podejmowały dyskusje nad statusem i perspektywami nauk pomocniczych historii. Zespół powinien stać się gremium, które inspiruje, organizuje i koordynuje wszystkie najważniejsze wydarzenia i debaty dotyczące nauk pomocniczych historii i edytorstwa w Polsce. Jednak głównym forum pracy powinny być konferencje i zebrania organizowane dla całego środowiska badaczy nauk pomocniczych historii i edytorstwa.

Proponujemy aby odbywały się one w następującym cyklu dwuletnim. W jednym roku tradycyjna cykliczna konferencja nauk dających poznać źródła historyczne w Kazimierzu Dolnym, w drugim jednodniowe (w miarę potrzeby dłuższe) seminarium, poświęcone wybranemu problemowi lub wybranej nauce pomocniczej historii. Członkowie Zespołu uznali, że przy powszechnym obciążeniu środowiska różnymi obowiązkami naukowymi, dydaktycznymi i organizacyjnymi, przygotowanie kilku zebrań naukowych w roku byłoby trudne do przeprowadzenia i być może trud-

³ Program sympozjum zamieszczony w Informatorze zjazdowym: *XIX Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Polska — Bałtyk — Europa, Szczecin 17–21 września 2014*, [Szczecin 2014], s. 13, 29 (program sympozjum omyłkowo wydrukowany na dwóch odrębnych stronach).

no byłoby zgromadzić na nich odpowiednią liczbę uczestników z całej Polski. Proponujemy kumulację tych zebrań w ramach jednodniowego tematycznego seminarium. Propozycję na najbliższe dwa lata są następujące: 23–24 listopada b.r. odbędzie się w Kazimierzu Dolnym konferencja pt. *Dydaktyka nauk pomocniczych historii*. Będzie ona nawiązaniem, po czterdziestu trzech latach, do konferencji zorganizowanej w 1972 r. przez prof. J. Szymańskiego *Problemy dydaktyczne nauk pomocniczych historii*⁴. Celem konferencji będzie nie tylko refleksja nad tytułową dydaktyką nauk pomocniczych historii, lecz także ich współczesnym zakresem i statusem. Liczymy na to, że referaty wygłoszone na konferencji oraz towarzysząca im dyskusja rozpoczyna systematyczną refleksję nad naszymi dyscyplinami. Kolejnym krokiem w tej dyskusji, będzie seminarium zaplanowane na rok 2016, poświęcone źródłoznawstwu i naukom pomocniczym historii oraz ich wzajemnym relacjom.

Cele stawiane przez Zespół zostaną zrealizowane jedynie wówczas, gdy uda się pozyskać dla nich jak największą część naszego środowiska. W tym celu proponujemy: sporządzenie pełnej listy adresowej badaczy nauk pomocniczych historii, obejmującej nie tylko uczelnie wyższe i PAN oraz PAU, lecz również archiwa, biblioteki, muzea, towarzystwa naukowe i inne instytucje, a także stałe informowanie ich o podejmowanych przedsięwzięciach. Następnym krokiem mogłoby być sporządzenie informatora (w formie cyfrowej) bio–bibliograficznego badaczy nauk pomocniczych historii. Wskazane byłoby również sporządzenie listy doktorantów z zakresu nauk pomocniczych historii, wraz z tematami prac, a także włączenie doktorantów do prac Zespołu i stworzenie warunków do wzajemnego ich poznania się i nawiązania kontaktów. Być może warto sporządzić i aktualizować na bieżąco, spis grantów z zakresu nauk pomocniczych historii.

Zespół NPHiE stawia sobie za cel również zabieranie głosu w sprawach ważnych dla nauk pomocniczych historii i edytorstwa oraz środowiska ich badaczy. Realizując ten postulat wystosowaliśmy pismo do Ministra Administracji i Cyfryzacji w sprawie nieprawidłowości w działalności Komisji Heraldycznej. Działająca od 1999 r. Komisja Heraldyczna, początkowo przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, obecnie przy Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji, obok niewątpliwych zasług w zakresie zatwierdzania herbów i innych znaków samorządowych, przejawia nieprawidłowości, które rzutują na ocenę jej działalności. Od siedemnastu lat Komisja nie zdołała sformułować powszechnie dostępnych zasad, którymi powinny kierować się samorządy opracowujące swoje znaki (herby, pieczęcie, chorągwie, flagi, sztandary oraz insygnia władzy). Brak też publikacji (w formie drukowanej lub online) znaków ocenionych pozytywnie, które mogłyby stanowić punkt odniesienia dla samorządów, które chcą opracować swoje znaki. Jednocześnie trwa proceder odpłatnego projek-

towania znaków samorządowych przez przewodniczącego Komisji i co najmniej jednego z jej członków.

W piśmie skierowanym do Ministra Administracji i Cyfryzacji zwróciliśmy uwagę tylko na ostatni aspekt, podkreślając, że w Komisji działającej przy Ministerstwie „powstała taka sytuacja, że niektórzy jej członkowie są zarówno projektantami znaków samorządowych, jak członkami instytucji, która je opiniuje. Nie ma to nic wspólnego z państwem prawa, podważa obiektywność decyzji Komisji Heraldycznej i jest niezgodne z jakimikolwiek standardami w tym zakresie. Sytuacja konfliktu interesów jest ewidentna”. Zwróciliśmy się do Ministra z prośbą „o dokonanie takiej rekonstrukcji Komisji, by przestały pracować w niej osoby będące jednocześnie projektantami herbów”.

W imieniu Ministra Administracji i Cyfryzacji odpowiedzi na pismo udzielił podsekretarz stanu min. Marek Wójcik (31 III 2015 r.). Uprzejma odpowiedź sprowadza się do stwierdzenia, że wszystko zostaje po staremu. W uzasadnieniu Minister stwierdza, „że przepisy prawa dotyczące Komisji Heraldycznej nie zawierają zakazu projektowania przez członków Komisji symboli jednostek samorządowych”, ich zaangażowanie w projektowanie wynika stąd, że „środowisko osób zajmujących się naukowo heraldyką i weksylologią jest w Polsce niezmiernie wąskie” (sic!), a gwarancją obiektywności ocen Komisji ma być „nakaz wyłączenia się autorów projektów symboli samorządowych [...] z omawiania projektu, jak i głosowania nad uchwałą w jego sprawie”. Ocenę powyższej decyzji pozostawiam czytelnikom. Jak widać standardy prawne środowiska naukowego i politycznego są rozbieżne. Należy mieć jedynie nadzieję, że może na wyższym szczeblu rządowym uda się załatwić tę bulwersującą sprawę.

Heraldyka samorządowa znalazła się w centrum zainteresowania naszego środowiska z chwilą wprowadzenia reform samorządowych z lat dziewięćdziesiątych XX w. Inicjatorem systematycznych badań w tym zakresie był prof. J. Szymański. Przejawem tego były dwie konferencje *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka* (Lublin, 4–5 VI 1991)⁵ oraz *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy* (Kraków, 8 X 1999)⁶. Zgromadziły one referentów ze wszystkich najważniejszych ośrodków naukowych i pokazały duże zainteresowanie tą problematyką. Zaczęły ukazywać się na ten temat kolejne publikacje. Wydawało się, że kształtuje się nowy kierunek badań heraldycznych, który może stać się ważnym impulsem również dla badań nad heraldyką historyczną oraz zasadami heraldyki. Środowisko naukowe zaangażowało się w opracowywanie herbów i innych znaków samorządowych. Jednak z biegiem czasu nastąpił spadek zainteresowania tymi pracami. Zmalała też presja środowiska naukowego na Komisję Heraldyczną, aby uczyniła swą działalność transparentną, sformułowała na piśmie zasady oceny herbów oraz publikowała pozytywnie ocenione znaki samorządowe. List skierowany do Ministra jest próbą przypomnienia wagi tego tematu. Wydaje się, że nasze oczekiwania nie są zbyt wygórowane.

⁴ *Problemy dydaktyczne nauk pomocniczych historii. Materiały na konferencję naukową — dydaktyczną poświęconą naukom pomocniczym historii, Katowice — Wisła, 24–27 V 1972 r.*, Katowice 1972; *Problemy dydaktyczne nauk pomocniczych historii. Aneks. Przebieg dyskusji na konferencji naukowej — dydaktyczną poświęconej naukom pomocniczym historii, Katowice — Wisła, 24–27 V 1972 r.*, Katowice 1973.

⁵ *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4–5 czerwca 1991 r. w Lublinie*, red. P. Dymmel, Lublin 1992.

⁶ *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.

Każde gremium dokonujące oceny powinno przestrzegać trzech zasad: określić kryteria oceny, upublicznić jej efekty, zwłaszcza pozytywne, mogące być punktem odniesienia dla tych, którzy będą podejmować podobne starania, a stający do oceny nie mogą jednocześnie zasiadać w komisji, która dokonuje oceny. Jest to nieetyczne, nawet wtedy, gdy prawo tego nie zabrania.

Na koniec pragnę podziękować władzom Komitetu Nauk Historycznych PAN, Przewodniczącemu prof. Krzysztofowi Mikulskiemu, a zwłaszcza Sekretarzowi Generalnemu prof. Cezaremu Kuklo, za nieocenioną pomoc przy organizacji Zespołu i pokonywaniu trudności administracyjnych.

*Zenon Piech
Kraków*